
Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model

Alena Ivanova

Od 4. do 6. července r. 2006 v Praze na Fakultě humanitních studií Univerzity Karlovy proběhla mezinárodní vědecká konference „Cesty k národnímu obrození: běloruský a český model“. Konference byla organizována Fakultou humanitních studií ve spolupráci s Ústavem slavistických a východoevropských studií Filozofické fakulty Karlovy Univerzity. Projekt mezinárodní konference se konal za podpory Ministerstva zahraničních věcí České republiky v rámci Transformační spolupráce. K účasti na konferenci byli pozváni běloruští, čeští, němečtí, polští a litevští vědci a akademici, kteří se odborně zabývají problematikou běloruského národního obrození v historickém a jazykovém kontextu. Bělorusko - česká konference, věnovaná problémům národního a kulturního obrození obou národů přispěla k výzkumu dějin národního rozvoje zemí Evropy. Konference se dotkla otázky procesu vzniku běloruského a českého národního hnutí v 19. a 20. stol.: běloruského národního hnutí pod dvojnásobným vlivem ruským a polským, v jejichž důsledku vznikla BSSR jako součást SSSR, českého kulturního obrození, které se nacházelo pod německým vlivem a posléze přerůstalo v koncepci čechoslovakismu a národního obrození Běloruska pojímaného jako opožděná verze nacionalismu 90. let 20. století.

Velký význam konference pro Bělorusko a Českou republiku spočíval v možnosti rozboru a srovnání historické zkušenosti obou zemí a porovnání dvou extrémně protipólných typů formování národů: formování českého národa jako modelu úspěšného národního hnutí, které začalo poměrně brzy a dosáhlo široké masové mobilizace a širokého ohlasu, a na druhé straně běloruského modelu národního hnutí, které zůstalo nedokončeno a nachází se na opačném pólu historického procesu formování moderních národů. Česká zkušenost národního a politického sebeuvědomění se tu přímo nabízí pro vědecké porovnání s bezprostředními politickými důsledky. Tendence oddělovat snahy o národní a občanské uvědomění, o národní samostatnost a občanské svobody, nebo je dokonce stavět proti sobě, jsou v Bělorusku podobné, jako byly jinde, je však krajně důležité je podrobit srovnávací vědecké analýze. Podobné porovnání je nezbytné pro celkové chápání zákonitostí dějového procesu a zároveň je velice důležité z hlediska porozumění tendencí historického vývoje především běloruské společnosti a v ní se odehrávajících historických procesů od minulosti do dnešní doby. Teprve na pozadí takového pochopení má smysl i analýza konkrétních politických kroků v nedávné minulosti. Proto přispěla mezinárodní bělorusko-česká konference, věnovaná problémům národního a kulturního obrození běloruského a českého národa ve značné míře nejenom k výzkumu dějin národního rozvoje národů Evropy, ale významně pomohla k určení perspektiv dalšího historického vývoje Běloruska. Důležitým prvkem konference bylo porovnání běloruské a české společnosti a toho, co je spojuje (např. význam jazyka, historického vědomí atd.), což znamená, že jako oblast zkoumání se srovnávala nejen sféra sociálně politická, ale i oblast kultury.

V průběhu konferenci byly rozebrány následující témata:

? porovnání a analýza procesů národního a občanského sebeuvědomění v Bělorusku a v Čechách (zejména role sousedních národů - Poláků, Němců, Rusů a jiných - v procesu národně kulturního obrození Čechů a Bělorusů a běloruská jazyková situace a otázka perspektivy běloruštiny);

? možnosti formování občanské společnosti a transformace Běloruska v nezávislý a demokratický stát (šíření problematiky obrození a transformace běloruské společnosti projednávané v rámci vědecké konference, která má širší mezinárodní význam);

? seznámení běloruské vědecké obce a skrze ní i ostatní společnosti s možnostmi národního obrození (otevřená vědecká diskuse o aktuálních problémech historického vývoje a o možnostech transformace společnosti, rozpracování perspektivních směrů ve společném vědeckém bádání v dané oblasti, aktivizace a navazování nových vědeckých kontaktů a zároveň zapojování nových specialistů do dané oblasti vědeckého bádání, seznámení a zpřístupnění nejnovějších vědeckých studií vztahujících se k dané problematice akademické obci a širší studentské veřejnosti);

? rozbor a porovnání historických příčin existující politické situace a stanovení perspektiv možného dalšího vývoje politické a jazykové situace v Bělorusku.

Zároveň byla během konference věnována zvláštní pozornost problematice procesu vytváření národní státnosti a otázkám hledání národní ideje a národní ideologie, příčinám aktivizace národních procesů, bělorusko - českým kulturním a politickým vztahům a jiným otázkám.

Vyřešení podobných úkolů je možné právě při organizované a těsné mezinárodní spolupráci vědců různých států a jednou z nejúspěšnějších cest organizace a zabezpečení takové spolupráce je pořádání vědeckých konferencí. Důležitým prvkem konference proto bylo nejenom seznámení s nejnovějšími výsledky vědeckého bádání, ale i plodná společná diskuse o aktuálních otázkách dané problematiky (národní sebeuvědomění, otázka použití jazyka na pozadí probíhající rusifikace, vztah národní a občanské společnosti atd.).

Mezi příspěvky přednesenými na konferenci a zasluhujícími zvláštní pozornost lze uvést referát prof. PhDr. Miroslava Hrocha, DrSc. z Karlovy Univerzity věnovaný faktoru sociální komunikace v národním hnutí a problematice její intenzity. Autor srovnává české a běloruské národní hnutí podle shodných situací (tj. podle podmínek v období nastupující národní agitace) a poznamenává, že ve všech deseti základních ukazatelích intenzity sociální komunikace byla její intenzita v analogické situaci na prahu fáze B zřetelně vyšší v českém případě než v případě běloruském. Závěrem Hroch určuje místo sociální komunikace mezi ostatními příčinami a předpoklady úspěchu národního hnutí.

Velkou diskusi vyvolal příspěvek prof. PhDr. Jan Rychlíka, DrSc. z Karlovy Univerzity „Formování ‚národního příběhu‘ jako podstaty národní ideje a národní ideologie“, věnovaný historickým mýtům ve výkladě národních dějin a jejich proměnám v čase. Podobné problematiky ideologického využití národních dějin ve státní politické propagandě se ve svém referátu dotknul také Hennadz Sahanovich, PhD. z Evropské humanitní univerzity ve Vilniusu.

O zvláštní povaze běloruského případu formování moderního národa mluvil ve svém příspěvku prof. Alexandr Smolianchuk, DrSc. z Vysoké školy práva v Grodnu. V této cenné badatelské studii věnované politickým dějinám Běloruska Smolianchuk ukázal, že hlavní složkou běloruské národní ideje byla především etnokulturní a občanská varianta národní ideologie, ovšem absence účinného mechanismu její translace dospěla k porážce běloruské národní státnosti (Běloruské lidové republiky) v roce 1918 a způsobilo odlišnost „běloruského modelu“ nacionalismu od jiných modelů střední a východní Evropy.

Na důležitost ekonomických faktorů a aspektu modernizace v procesech národního obrození poukázal ve svém referátu doc. Andrej Kishtymov, PhD. z Vysoké školy parlamentarismu a podnikání v Minsku.

Zvlášť zajímavým byl však podle mého názoru referát doc. Siarheje Toktě, CSc. ze Státní Univerzity Janky Kupaly v Grodnu, ve kterém rozebral běloruské národní hnutí v jeho sociálně kulturním aspektu a poukázal na řadu faktorů, které nedovolují pokládat dynamiku běloruského obrození za opožděnou a zpomalenou v porovnání s jinými národy střední a východní Evropy.

Prof. Ryszard Radzik, PhD. z Institutu Sociologie UMCS v Lublinu podtrhl, že rozdíly mezi českým a běloruským národním hnutím byly zásadní, a to jak z hlediska jejich průběhů, tak i z hlediska jejich konečného výsledku.

Velmi vysokou badatelskou a vědeckou úroveň se vyznačovaly příspěvky účastníků lingvistické sekce konference, například, studie doc. PhDr. Hany Gladkove, CSc. z Karlovy Univerzity, doc. Siarheje Zaprudského, PhD. z Běloruské státní univerzity v Minsku a jiné.

Vědecká spolupráce během konference zajistila mezinárodní výměnu zkušeností v dané problematice a možnost provedení otevřené vědecké diskuse, což přispělo k šíření tématu konference a další mezinárodní odborné spolupráci.

Alena Ivanova